

ОБҐРУНТУВАННЯ МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ РОЗМІРУ ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ НА ВІДНОВЛЕННЯ ПРИРОДНОЇ РОДЮЧОСТІ ҐРУНТІВ У БУРЯКОВИХ СІВОЗМІНАХ

В. Г. Уманська, кандидат економічних наук

Бурякоцукровий підкомплекс АПК України завжди відігравав вагомую роль в економіці держави та соціальному розвитку суспільства. Ще на початку 90-х рр. минулого століття за обсягами виробництва цукру із цукрових буряків Україна посіла перше місце у світі, а за обсягами експорту входила в перелік провідних країн-експортерів. У 1990 р. посівна площа під цукровими буряками становила понад 1,6 млн га, а виробництво цукру дорівнювало 5,0 млн т. Проте в другій половині 90-х рр. минулого століття і на початку ХХІ ст. бурякоцукрове виробництво зазнало значного спаду. Вже у 2009 р. посівна площа під цукровими буряками становила 320 тис. га, а виробництво цукру – тільки 1,3 млн т, Україна постала перед необхідністю завезення 445 тис. т цукру.

Складність поточної ситуації полягає ще і в тому, що за роки ринкових реформ в Україні не вдалося суттєво підвищити ефективність бурякоцукрового виробництва, здійснити техніко-технологічне переоснащення та впровадити інноваційну модель розвитку галузі. Між іншим, цінова кон'юнктура світового та внутрішнього ринку цукру, що склалася у період 2008–2009 рр., є достатньо сприятливою для відновлення бурякоцукрового виробництва в Україні, оскільки нині світові ціни є найвищими за останні тридцять років. Тому в умовах підвищення попиту на світовому ринку потенційне виробництво цукру в Україні може перетворитися не тільки у високоприбутковий бізнес при дотриманні відповідних технологій вирощування цукрових буряків, а й задовольнити внутрішній попит на вітчизняний цукор

і збільшити кількість робочих місць і обсяги відрахувань до бюджету.

Теоретико-методичні аспекти розвитку бурякоцукрового підкомплексу висвітлено в працях вітчизняних вчених: В. С. Бондаря, П. Г. Борисюка, А. Д. Діброви, С. Л. Дусанівського, О. С. Зайця, Є. В. Імаса, С. М. Кваші, М. Ю. Коденської, М. В. Роїка, О. М. Шпичака, А. В. Фурси, М. М. Ярчука та ін.

Основним пріоритетним завданням статті є обґрунтування методичних підходів до визначення розміру державної фінансової підтримки на відновлення природної родючості ґрунтів у бурякових сівозмінах.

Однією з головних причин значного скорочення посівних площ під цукровими буряками в останні роки була відсутність державної підтримки їх вирощування і неясність з доплатами. З метою поліпшення ситуації держава у 2008 р. ввела дотування виробництва цукрових буряків з розрахунку 750 грн на 1 га, проте цей захід був проведений невчасно і площі посівів не збільшились. Задеклароване на 2009 р. дотування не було здійснене. Державним органам доцільно було б встановлювати порядок, за яким рішення про розмір дотацій на вирощування цукрових буряків у кожному наступному році обов'язково має прийматися до початку нового маркетингового року.

У результаті екстенсивного розвитку сільськогосподарського виробництва в Україні за останні 35 років в основних районах бурякосіяння значно знизилась природна родючість ґрунтів. Так, уміст гумусу в одному шарі ґрунту зменшився з 4,3 до 3,3 %. Із загальної площі

орних земель, відведені під бурякові сівозміни, 45 % мають кислу реакцію ґрунтового розчину, тому слід вапнувати.

Поряд із зниженням природної родючості ґрунтів за роки економічних негараздів в аграрному секторі різко знизилась також ефективна родючість ґрунтів здебільшого через значне зниження кількості внесених мінеральних добрив, особливо органічних добрив. В більшості господарств порушені класичні зернобурякові сівозміни, зросла забур'яненість полів і ураження рослин шкідниками та хворобами.

З метою відновлення родючості ґрунтів і значного підвищення урожайності цукрових буряків (з 35 до 40–45 т/га) господарствам необхідна державна фінансова допомога у вигляді грошових дотацій, які мають бути використані для збільшення кількості внесених мінеральних і органічних добрив під цукрові буряки до науково обґрунтованих норм, а також здійснене вапнування кислих ґрунтів з гідролітичною кислотністю ґрунтового розчину понад 2 мікрограми еквівалента на 100 г ґрунту, та здійснення ряду інших меліорацій (щільювання, зрошення тощо).

Потреба у вапнуванні ґрунтів є завжди актуальною, тому що в агроекологічних системах повинні діяти механізми, які забезпечують підвищення родючості ґрунтів і вирішення ряду завдань пов'язаних з екологічною стійкістю, а також здатності протягом усього часу їх експлуатації зберігати високу продуктивність за високої якості вирощених коренеплодів. Вап-

нування ґрунтів – це захід хімічного впливу на ґрунт і його родючість, що є одним із найтриваліших способів за своєю дією. Внесене у ґрунт вапнякове добриво нейтралізує надмірну кислотність, поліпшує фізичні та фізико-хімічні властивості ґрунту, забезпечує рослини кальцієм і магнієм, активізує мікробіологічні процеси, підвищує ефективність добрив і продуктивність сівозміни в цілому.

Розрахунки розміру державної фінансової підтримки виконані на основі показників розвитку буряківництва України та відпускних цін на мінеральні добрива станом на 2008 р. Норму внесення вапна на 1 га розраховано на основі наукових рекомендацій досвіду розкислення ґрунтів в основних бурякосійних регіонах: Вінницькій, Київській, Хмельницькій, Полтавській, Сумській, Черкаській і Чернівецькій областях – по 8 т/га дефекту із 70 % вмістом CaCO_3 . Вартість внесення 1 т становить 270 грн. Програма вапнування кислих ґрунтів має передбачати їх повне розкислення протягом 2 років. Вважаємо, що всі витрати на вапнування кислих ґрунтів має взяти на себе держава. Іншим видом фінансових послуг з відновлення родючості ґрунтів, на прикладі Білорусії, Туреччини, Росії та інших країн, має бути компенсація 50 % вартості мінеральних добрив, що вносяться під цукрові буряки з розрахунку на 1 га посіву.

За даними технологічних карт для одержання урожаю 40 т/га необхідно внести 475 кг діючої речовини (д. р.) NPK, у співвідношенні N – 163 кг д. р., P – 120 кг д. р., K – 192 кг д. р. (табл.).

Таблиця

Розрахунок витрат на відновлення родючості ґрунтів у бурякових сівозмінах на 1 га посіву цукрових буряків, грн

Вид добрива	Фізична вага, т (кг, л)	Ціна у фізичній вазі, грн/т	Вміст д. р., %	Вміст д. р., кг	Ціна 1 т д. р., грн	Сума витрат, грн
Внесення в ґрунт						
Аміачна селітра	0,100	1350	34 N	34,0	3971	135
Карбамід	0,200	1950	46 N	92,0	4239	390
Амофос	0,230	7380	12 N, 52 P ₂ O ₅	27,6	11531	1697
Калій-хлористий	0,320	4350	60 K ₂ O	119,6	7250	1392

Продовж. табл.

Вид добрива	Фізична вага, т (кг, л)	Ціна у фізичній вазі, грн/ т	Вміст д. р., %	Вміст д. р., кг	Ціна 1 т д. р., грн	Сума витрат, грн
Позакоренеve підживлення						
<i>Перше:</i>						
Поліфід	3,0	45,0	–	–	–	135
Карбамід	20,0	9,75	46 N	9,2	–	195
<i>Друге:</i>						
Поліфід	4,0	45,0	–	–	–	180
Дерозал	0,5	135,0	–	–	–	68
Імпакт	0,3	252,0	–	–	–	76
Разом	*	*	*	475	*	4268
Вапнування кислих ґрунтів						
Дефекат	8	270	70	5,6	385,7	2160

При розрахунках витрат прийнята до уваги та обставина, що в період кризи необхідно використовувати найбільш економічні види добрив, в першу чергу вітчизняного виробництва, такі як аміачна селітра, карбамід (Україна), амофос (Росія) та калій хлористий (Білорусія).

Дефекатом є органо-мінеральне добриво, що виступає високоякісним компонентом для підживлення ґрунту. Адже це сукупність відходів при виробництві цукру (суміш вапнякового молока і ґрунту цукрових буряків під час їх миття). У сухому стані дефекат містить: 60–75 % кальцію та магнію, 10–15 органічних речовин, 0,5–0,7 азоту, 0,7–0,9 фосфору, 0,8–1,0 калію та у незначних кількостях мікроелементи. У ґрунт вапнякові матеріали можуть бути внесені у будь-яку пору року, проте лише в повному обсязі і не раніше як за місяць до посіву культури. Внесення дефекату в ґрунт під основний обробіток на глибину шару 14–16 см, забезпечує найповніший ефект.

З метою збільшення розміру державної фінансової підтримки обґрунтовано відповідну формулу, основним змістом якої є фінансова підтримка виробників цукросировини направлена на відновлення родючості ґрунтів в бурякових сівозмінах способом вапнування кислих ґрунтів і компенсації 50 % витрат на мінеральні добрива [1]:

$$ДФП = \frac{0,45 \cdot H_g \cdot C_g}{2} + \frac{H_m \cdot C_m}{2'}$$

де ДФП – сума державної фінансової підтримки на 1 га посіву цукрових буряків, грн;
0,45 – питома вага площі під цукровими буряками з підвищеною гідролітичною кислотністю, яка потребує вапнування (0,45 га на 1 га посіву);

H_g – норма внесення дефекату на 1 га, т;

C_g – вартість внесення 1 т дефекату, грн;

H_m – науково обґрунтована норма внесення мінеральних добрив на 1 га посіву цукрових буряків, т д. р.;

C_m – ринкова ціна визначеної норми внесення мінеральних добрив в діючій речовині, грн;

2 – дворічна програма вапнування кислих ґрунтів;

2' – половина вартості мінеральних добрив в розрахунку на 1 га, що має компенсуватись з державного бюджету.

Провівши розрахунки, отримаємо суму розміру державної фінансової підтримки на відновлення родючості ґрунтів у бурякових сівозмінах, що становить 1500 грн/га.

$$ДФП = \frac{0,45 \cdot 8 \cdot 270}{2} + \frac{1 \cdot 0,475 \cdot 4268}{2'} =$$

$$= 1500 \text{ грн/га.}$$

Науково обґрунтована норма внесення НРК становить 475 кг д. р., а фактично в 2008 р. в Україні було внесено під посіви цукрових буряків 330 кг д. р. (70 %), за яких отрима-

но урожайність 35,5 т/га, тобто недовнесли 145 кг д. р. (30 %).

Отже, за рахунок нормативного внесення НРК на 1 га можна підвищити урожайність цукрових буряків до 10 т/га ($35,5 \cdot 30$ %). Таким чином, з огляду на визначену суму державної фінансової підтримки на рівні 1500 грн/га отримуємо урожайність цукрових буряків на рівні 45,5 т/га ($35,5 + 10$).

Реалізаційна ціна цукрових буряків у 2008 р. становила 224 грн/т, а якщо врахувати дотацію, то вона становила б 257 грн/т ($224 + 33$), де 33 грн ($1500 : 45,5$) – це дотація на кожен тону вирощених цукрових буряків. Звідси, загальний валовий прибуток від реалізації цукрових буряків, вирощених на 1 га посівної площі, становить 11694 грн ($257 \cdot 45,5$).

Собівартість вирощування цукрових буряків у 2008 р. становила 209 грн/т, а тому загальна собівартість з урахуванням урожайності цукрових буряків 45,5 т/га при державній фінансовій підтримці становить 9510 грн/га ($209 \cdot 45,5$), таким чином, прибуток вирощування цукрових буряків з розрахунку на 1 га посівної площі становитиме 2184 грн ($11694 - 9510$), а рентабельність вирощування цукрових буряків підвищиться на 23 % ($2184 : 9510$).

Підраховано, що розмір державної фінансової підтримки на суму 1500 грн на 1 га посіву сприятиме підвищенню рівня урожайності до 10 т/га і рівня рентабельності буряківництва на 15–23 %.

Ефективність інтенсивної технології залежить від творчого підходу до кожного технологічного процесу, який полягає у кваліфікованому вирішенні питань щодо застосування високопродуктивних технічних засобів, ефективних способів використання мінеральних добрив і препаратів захисту рослин від шкідливих організмів, дотримання строків і якості виконання технологічних операцій.

Якщо економічно зважено підходити до кожного технологічного процесу, то фосфорно-калійні добрива необхідно вносити під основний обробіток ґрунту в кількості 80–90 % визначеної норми. Наприклад, виробники цукросировини переважно вносять нітроамофос N10P16K16. Для оптимальної норми в діючій речовині цього добрива необхідно вне-

сти 750 кг/га фізичної ваги. А якщо вносити каргил P22K22, то необхідно внести 550 кг/га при майже однаковій ціні на ці засоби. Через нестачу коштів більшість господарств змушені вносити мінеральні добрива весною під передпосівний обробіток ґрунту. При цьому коефіцієнт використання їх рослинами становить 0,20–0,25, тоді як у добрив, які внесені восени, цей коефіцієнт дорівнює 0,60–0,65. Таким чином, тільки за рахунок ефективного підбору складу мінеральних добрив і строків їх внесення можна зекономити до 500–600 грн у розрахунку на гектар.

Щоб забезпечити високу польову схожість і рівномірне розміщення рослин, доцільно використовувати насіння гібридів вітчизняної селекції (найкращі Ялтушківський ЧС 72, Уладово-Верхняцький ЧС 37, Олександрія, Іванівський 33, Білоцерківський ЧС 57, Іванівсько-Веселоподільський ЧС 84, Шевченківський, Анічка, Ворскла, Максим, Константа, Рому, Різоход та ін.), оброблені відповідними хімічними композиціями на початку вегетації.

Науковими дослідженнями встановлено, що вітчизняні гібриди мають значний ресурсний потенціал урожайності до 70–80 і більше т/га і цукристості 18–20 %. Так, окремі гібриди уманської селекції при державному сортовипробуванні в Республіці Білорусь у 2008 і 2009 рр. дали урожай відповідно 830 і 886 ц/га. Нині ж широким попитом користується насіння фірм КВС, голландської, датської, англійської селекції. Однак це насіння надто дороге (160–200 євро/п. о.), а коренеплоди часто уражуються кореневою гниллю, вони не придатні для тривалого зберігання. Тому за рахунок власного насіння можна зекономити 1000–1200 грн/га [2].

Технологічним процесом, який ефективно може впливати на економіку виробництва цукрових буряків, є сучасна економічно-ощадна технологія боротьби з бур'янами. Від строків внесення, якості, нормативної концентрації препаратів залежить ефективність цього технологічного процесу, а також значне зниження собівартості цукрових буряків.

Економія полягає в тому, що коли гербіциди по сходах вносять вчасно (у фазі сім'ядолі бур'янів), то норма внесення, наприклад, бе-

таналу Експрес, становить 0,7–0,75 л/га. Як тільки час втрачено відразу ж необхідно збільшувати норму бетаналу до 1–1,5 л/га. Подібний стан справ і з іншими гербіцидами. Застосовуючи технологію внесення гербіцидів дрібними дозами можна вирощувати цукрові буряки практично без затрат ручної праці та забезпечити високу продуктивність коренеплодів (50–60 т/га).

Незважаючи на труднощі й проблеми, бурякоцукровий комплекс України має перспективи розвитку за умови оптимізації площ посіву цукрових буряків і кількості, які функціонують, цукрових заводів, а також нарощування експортного потенціалу за рахунок випуску високоякісної конкурентоспроможної продукції і надання державної підтримки галузі.

Отже, відновлення природної родючості ґрунтів у бурякових сівозмінах необхідне

для отримання високих стабільних урожаїв та якісних продуктів буряківництва. Вапнування кислих ґрунтів повинно набути статусу обов'язкового в землеробстві країни. А розробка і використання вітчизняних вапнякових матеріалів дозволить значно знизити затрати на хімічну меліорацію, що сприятиме більш ефективному застосуванню добрив, зростанню родючості ґрунтів і продуктивності вирощування культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Уманська В. Г. Розвиток бурякоцукрового підкомплексу АПК України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук : спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» / В. Г. Уманська. – К., 2010. – 20 с.

УДК 338.439.5(477)

ФОРМИРОВАНИЕ РЫНКА ОВОЩЕЙ И ФРУКТОВ В УКРАИНЕ

Р. С. Близкий, кандидат экономических наук

Еще несколько лет назад понятие «свежие овощи и фрукты» означало начало летнего сезона. В настоящее время рынок свежих овощей и фруктов – это динамичное развитие круглый год [1]. Отечественный рынок овощей и фруктов становится все более привлекательным для бизнеса, и это вовсе не удивительно. Сегодня им заинтересовались оптовые компании, торговые сети, потенциальные инвесторы. Все больше инвесторов готовы вкладывать деньги, как в выращивание этого деликатного продукта, так и в торговлю им. По оценкам экспертов, размер плодоовощного рынка Украины в отпускных ценах производителя составляет около 9,5 млрд грн, что приблизительно соответствует объему зернового рынка. Но в условиях Украины действуют специфические причины экономического рис-

ка. Здесь на первый план выступают необязательность и безответственность субъектов ведения хозяйства всех видов; противоречивость законодательства; высокий уровень инфляции; отсутствие реального хозяйственного права; недееспособность правоохранительных органов; преобладание политических интересов над экономическими; слишком большой управленческий аппарат; неустойчивое налоговое законодательство. Все это подчеркивает актуальность проведения анализа формирования рынка с последующим выделением всех составляющих маркетинг-микса для обеспечения конкурентоспособности работающих предприятий на рынке и отрасли в целом.

Проблемами изучения агропромышленного комплекса, куда относятся свежие овощи и фрукты, занимались различные ученые, а